

KIERUNKI PRODUKCJI GOSPODARSTW EKOLOGICZNYCH W POLSCE

Maria Golinowska

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Abstrakt. Celem opracowania było określenie kierunków produkcji gospodarstw ekologicznych w Polsce. Do badań wybrano cztery województwa: dolnośląskie, małopolskie, mazowieckie i zachodniopomorskie. Badania wykazały, że we wszystkich województwach podstawowym kierunkiem produkcji ekologicznej są uprawy pastewne z trwałymi użytkami i zazwyczaj występuje jeden lub kilka rodzajów produkcji ekologicznej. W województwie małopolskim gospodarstwa ekologiczne dobrze wpisują się w system zrównoważonego rozwoju, a w pozostałych województwach nie ma ścisłego związku produkcji zwierzęcej z uprawami pastewnymi.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, kierunki produkcji

WSTĘP

Zarówno liczba gospodarstw ekologicznych, jak i ich powierzchnia w ostatnich latach bardzo dynamicznie wzrastają i rozwój ten wpisuje się w koncepcję zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Rolnictwo ekologiczne jest przyjazne dla środowiska, a wytworzone przez nie produkty charakteryzują się dobrymi walorami odżywczymi [Łuczka-Bakuła 2007, Runowski 2009]. Pod koniec 2010 roku liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce wynosiła 20 582, z czego 38% to gospodarstwa, które są w trakcie przedstawiania (konwersji). Od 1999 roku liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła o 3708%. Powierzchnia gospodarstw ekologicznych, w tym okresie wzrosła z 7,0 tys. ha do 519 tys. ha (7414%).

Zróżnicowanie w Polsce zarówno pod względem liczby gospodarstw, jak i zajmowanej powierzchni jest duże. Najwięcej gospodarstw znajduje się w województwach

małopolskim, podkarpackim, lubelskim, mazowieckim, zachodniopomorskim, dolnośląskim, a najmniej w opolskim i śląskim. Najwięcej powierzchni upraw ekologicznych znajduje się w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim, podkarpackim mazowieckim, lubelskim i dolnośląskim, a najmniej w opolskim, śląskim i świętokrzyskim (tab. 1).

Tabela 1. Ranking województw według liczby gospodarstw i powierzchni upraw ekologicznych

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw							Powierzchnia upraw						
	Lata													
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dolnośląskie	8	9	9	9	9	9	9	4	5	6	6	6	3	5
Kujawsko-pomorskie	10	13	13	14	14	14	14	11	14	13	13	13	13	14
Lubelskie	5	5	5	3	3	3	6	7	8	5	4	5	6	6
Lubuskie	12	11	11	11	11	10	10	12	10	10	8	10	7	9
Łódzkie	11	12	12	13	13	13	13	14	13	14	14	14	14	13
Małopolskie	1	1	1	1	1	1	3	5	7	8	12	7	11	11
Mazowieckie	3	3	3	4	4	4	7	6	4	4	5	4	9	3
Opolskie	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
Podkarpackie	4	2	2	2	2	2	4	2	2	3	3	3	5	7
Podlaskie	7	6	6	7	7	6	5	9	9	9	9	9	4	4
Pomorskie	9	8	8	12	12	12	12	12	12	12	11	11	10	10
Śląskie	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Świętokrzyskie	2	4	4	6	6	8	8	8	11	11	12	12	12	12
Warmińsko-mazurskie	6	7	7	8	8	7	2	3	3	2	2	2	2	2
Wielkopolskie	12	10	10	10	10	11	10	10	6	7	7	8	8	8
Zachodniopomorskie	14	14	14	5	5	5	1	1	1	1	1	1	1	1

Źródło: badania własne.

Powierzchnia upraw ekologicznych na świecie w 2010 roku, według statystyk międzynarodowych (www.organicword.net/statistics), wynosiła 37 042 tys. ha, z czego 37,7% tej powierzchni przypada na Australię z Oceanią, 24,2% na Europę 18,4% na Amerykę Północną, 8,1% na Amerykę Południową, 9,7% na Azję, a pozostałe 1,9% to Afryka.

W Europie prowadzi produkcję ekologiczną 47 państw. Najwięcej upraw ekologicznych znajduje się w Hiszpanii, a najmniej na Malcie (tab. 2). W 2009 roku kraje UE uprawiały uprawy ekologiczne na powierzchni 8629 tys. ha, a w okresie lat 2006-2009 powierzchnia upraw ekologicznych wzrosła o 1791 tys. ha.

Tabela 2. Powierzchnia upraw ekologicznych w krajach UE

Lp.	Kraj	2006		2007		2008		2009	
		Powierzchnia							
		tys. ha	ranking	tys. ha	ranking	tys. ha	ranking	tys. ha	ranking
1	Austria	361,8	6	372,0	6	447,7	6	519,0	6
2	Belgia	29,3	22	32,6	22	36,2	22	41,0	21
3	Dania	141,0	14	145,4	14	150,1	13	156,0	14
4	Finlandia	144,7	13	148,8	13	150,4	12	166,0	12
5	Francja	552,8	5	557,1	5	538,8	5	678,0	5
6	Grecja	302,3	7	278,4	8	317,8	7	326,0	10
7	Hiszpania	9 226,4	2	988,3	2	1 317,5	1	1 603,0	1
8	Holandia	48,4	20	47,0	20	50,7	19	49,0	20
9	Irlandia	39,9	21	41,1	21	42,8	21	48,0	23
10	Luksemburg	3,6	25	3,3	25	3,5	22	4,0	25
11	Niemcy	825,5	3	865,3	3	907,8	3	947,0	11
12	Portugalia	269,3	9	233,5	11	233,5	11	239,0	9
13	Szwecja	225,4	11	248,2	10	336,5	8	392,0	4
14	Wielka Brytania	605,7	4	660,2	4	726,4	4	722,0	2
15	Włochy	1 148,2	1	1 150,3	1	1 001,4	2	1 107,0	
16	Razem 15 krajów	5 624,4	x		x	6304,0	x	6 997,0	x
17	Cypr	2,0	26	2,3	26	2,3	26	3,0	26
18	Czechy	281,5	8	312,9	7	320,3	9	367,0	7
19	Estonia	72,9	19	79,5	19	87,3	18	102,0	19
20	Litwa	96,7	18	120,4	16	122,2	16	128,0	18
21	Łotwa	150,0	12	150,5	12	161,6	11	160,0	13
22	Malta	0,0	27	0,0	27	0,0	27	0,0	27
23	Polska	228,0	10	285,8	9	313,9	10	367,0	8
24	Słowenia	120,4	16	117,9	18	140,8	14	29,0	22
25	Słowacja	26,8	23	29,3	23	29,8	20	145,0	15
26	Węgry	122,8	15	122,3	15	171,1	17	140,0	17
27	Razem	1 101,1	x	1 221,1	X	13 001,2	X	1 452,0	X
28	Bułgaria	4,7		13,6	24	16,7	19	12,0	24
29	Rumunia	107,6		131,4	17	140,8	15	168,0	16
30	Razem	112,2		145,0	x	157,5	X	180,0	X
31	Ogółem UE	6 837,7		7 137,8	x	7 765,6	x	8 629,0	X

Źródło: obliczenia na podstawie: www.organicword.net/statistics.

Celem niniejszego artykułu było określenie kierunków produkcji gospodarstw ekologicznych w Polsce na przykładzie kilku województw.

METODOLOGIA BADAŃ

Aby móc określić kierunki produkcji gospodarstw ekologicznych w Polsce, wykorzystano materiały wtórne [Kędzior 2005], pochodzące z Głównej Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHAR-S) – „wykazy producentów rolnych w rolnictwie ekologicznym” dla wszystkich województw z 2009 roku. Wykaz ten zawierał adresy gospodarstw ekologicznych, status gospodarstwa wraz z rodzajem działalności i wyszczególnieniem rodzaju uprawy, rodzaju zwierząt i rodzaju produktu. W produkcji roślinnej zostało wyodrębnionych 80 rodzajów produkcji, w produkcji zwierzęcej 24 i 20 w kategorii produktów zwierzęcych.

Do badań wybrano cztery województwa: dolnośląskie, małopolskie, zachodniopomorskie i mazowieckie (tab. 1). Na podstawie analizy ekonomicznej poziomej i pionowej określono zróżnicowanie produkcji ekologicznej w latach 2009-2010. Wyniki badań zaprezentowano w formie tabelarycznej.

WYNIKI BADAŃ

Struktura obszarowa gospodarstw ekologicznych w Polsce jest bardzo charakterystyczna, gdyż najwięcej gospodarstw ekologicznych znajduje się w przedziale do 5 ha z tendencją spadkową (tab. 3) i 5-10 ha z tendencją wzrostową. Udział gospodarstw 5-10 ha w 2010 roku wyniósł 24,3%. W pozostałych przedziałach wielkościowych jest widoczny wzrost udziału tych gospodarstw w strukturze wielkościowej.

Tabela 3. Struktura wielkości gospodarstw ekologicznych w latach 2009-2010

Województwo	Rok	Grupy wielkościowe gospodarstw (ha)					
		< 5,0	5,01-9,99	10,00-19,99	20,00-49,99	50,00-99,99	≥ 100 ha
Dolnośląskie	2009	25,4	16,7	19,5	23,3	12,0	3,1
	2010	14,9	17,7	22,1	25,3	15,5	4,5
Małopolskie	2009	66,5	21,1	6,9	3,1	1,8	0,5
	2010	50,8	30,9	10,0	4,8	2,5	1,0
Zachodniopomorskie	2009	23,1	14,7	16,7	22,1	13,9	9,5
	2010	11,8	16,3	20,7	24,7	16,1	10,2
Mazowieckie	2009	22,9	28,6	24,9	12,2	7,9	3,5
	2010	19,5	29,1	24,9	13,6	8,4	4,5
Polska	2009	33,6	22,2	19,3	14,1	7,2	3,7
	2010	23,7	24,3	22,0	16,5	...	4,5

Źródło: badania własne.

Województwo małopolskie, w którym jest najwięcej gospodarstw ekologicznych charakteryzuje się tym, iż gospodarstw małych – do 5 ha – w 2009 roku było 66,5%, a w roku następnym jest widoczny spadek do 50,8%. W pozostałych przedziałach obszarowych widać wzrost gospodarstw. W pozostałych województwach przyjętych do badań, zauważa się wzrost gospodarstw powyżej 100 ha i 50-100 ha, a spadek udziału gospodarstw do 5 ha.

W tabeli 4 przedstawiono kierunki produkcji gospodarstw ekologicznych. Kierunki określono zgodnie z metodyką Kopcia [1983]. W analizowanych województwach głównym działem produkcji ekologicznej jest tylko produkcja roślinna w zróżnicowanej wielkości. W ramach tego działu określono kierunki produkcji: roślinny, roślinno-zwierzęcy i zwierzęcy. W gospodarstwach z certyfikatem udział kierunku roślinnego jest niższy niż w gospodarstwach w okresie konwersji. Udział gospodarstw, w których występuje kierunek roślinno-zwierzęcy mieści się w granicach 17,0-24,5%. W gospodarstwach z certyfikatem udział tego kierunku jest wyższy niż w gospodarstwach w okresie konwersji. Gospodarstwa, które prowadzą tylko ekologiczną produkcję zwierzęcą, stanowią niewielki odsetek i najwięcej ich występuje w województwie małopolskim.

Tabela 4. Kierunki produkcji w gospodarstwach ekologicznych (%)

Województwo	Gospodarstwa ekologiczne											
	z certyfikatem				bez certyfikatu				razem			
	Kierunek produkcji											
	roślinna	roślinna i zwierzęca	zwierzęca	razem	roślinna	roślinna i zwierzęca	zwierzęca	razem	roślinna	roślinna i zwierzęca	zwierzęca	razem
	%			liczba	%			liczba	%			liczba
Dolnośląskie	69,8	30,2	0,0	546	83,2	15,9	0,8	479	76,1	23,5	0,4	1 025
Małopolskie	56,2	40,0	3,8	1 399	84,0	12,0	4,0	796	72,0	24,5	3,8	2 195
Zachodniopomorskie	82,0	18,0	0,0	892	88,0	16,0	0,0	724	83,0	17,0	0,0	1 616
Mazowieckie	74,0	26,0	0,0	1 095	90,0	10,0	0,0	578	82,0	18,0	0,0	1 673

Źródło: badania własne.

W ramach działów produkcji rolniczej ustalono, jakie kierunki produkcji są rozwijane w gospodarstwach ekologicznych. W tabeli 5 i 6 przedstawiono, jakie rodzaje upraw prowadzą producenci ekologiczni. W analizowanych województwach występuje duże zróżnicowanie, ale we wszystkich województwach najwięcej ekologicznie uprawia się pastewnych na paszę, a są to łąki i pastwiska, wieloletnie na paszę, trawy na gruntach ornych. Udział gospodarstw ekologicznych z rodzajem produkcji pastewnym jest wysoka i mieści się w granicach 51,1-75,7%. W województwie małopolskim 54,4% produ-

Tabela 5. Rodzaje upraw w gospodarstwach ekologicznych

Rodzaj uprawy	Województwo							
	małopolskie		zachodniopomorskie		dolnośląskie		mazowieckie	
	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%
Pszenica	955	43,5	78	4,8	480	46,8	139	8,3
Owies	508	23,1	255	15,8	160	15,6	376	22,5
Jęczmień	282	12,8	112	6,9	140	13,7	94	5,6
Inne zboża	407	18,5	193	11,9	200	19,5	382	22,8
Ziemniaki	1 193	54,4	125	7,7	160	15,6	339	20,3
Buraki ćwikłowe	36	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	14	0,8
Ogórki	29	1,3	23	1,4	0,0	0,0	23	1,4
Czosnek	49	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Truskawki	83	3,8	0,0	0,0	10	1,0	156	9,3
Wieloletnie na paszę	241	11	56	3,5	36	3,5	506	30,0
Trawy na gruntach ornych	452	20,6	117	7,2	52	4,9	219	13,1
Pozostałe rośliny pastewne	226	10,3	0,0	0,0	0,0	0,0	24	1,4
Pastwiska i łąki	1 122	51,1	1 224	75,7	740	72,2	1 133	67,7
Jabłonie	482	22,0	84	5,2	30	2,9	275	16,4
Śliwy	158	7,2	47	2,9	0,0	0,0	47	2,8
Porzeczka	229	10,4	110	6,8	22	2,1	140	8,4
Aronia	86	3,9	41	2,5	16	1,6	112	6,7
Orzech włoski	37	1,7	88	5,4	10	1,0	34	2,0
Razem	2 195	x	1 616	X	1 025	X	1 673	x

Źródło: badania własne.

centów ekologicznych uprawiało ziemniaki. Ze zbóż najczęściej ekologicznie uprawia się pszenicę i owies. Z warzyw zainteresowaniem cieszą się uprawy buraka ćwikłowego, ogórki i czosnek. W ekologicznych uprawach sadowniczych dominują jabłonie i śliwy. Orzech włoski, dla którego dopłaty ekologiczne są najwyższe, jest uprawiany w 37 gospodarstwach.

W gospodarstwach ekologicznych województwa zachodniopomorskiego najczęściej, bo ok. 80% gospodarstw ekologicznych, uprawia użytki zielone i orzech włoski. W województwie dolnośląskim głównymi rodzajami produkcji ekologicznej są zboża oraz użytki zielone, a w województwie mazowieckim użytki zielone, owies, kukurydza i ziemniaki.

W produkcji zwierzęcej zainteresowanie ekologiczną hodowlą i chowem jest znacznie mniejsze. Jedynie w województwie małopolskim zauważa się dużą różnorodność. Krowy były utrzymywane ekologicznie w 46,7% gospodarstw, a produkty, takie jak mleko, wytwarzano ekologicznie w 35,2%. W województwach zachodniopomorskim i dolnośląskim gospodarstwa ekologiczne w minimalnym stopniu prowadzą ekologiczny chów (tab. 6).

Tabela 6. Rodzaje ekologicznej produkcji zwierzęcej

Rodzaj produkcji zwierzęcej	Województwo							
	małopolskie		zachodniopomorskie		dolnośląskie		Mazowieckie	
	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%	liczba gospodarstw	%
Cielęta przeznaczone na ubój	411	18,7	89	5,5	24	2,3	191	11,4
Pozostałe cielęta	300	13,7	77	4,8	10	1,0	153	9,1
Bydło 1-2 letnie	257	11,7	58	3,6	26	2,5	166	9,9
Pozostałe bydło	158	7,2	98	6,1	40	4,0	114	6,8
Krowy	1 026	46,7	99	6,1	60	6,0	350	20,9
Tucznieki	210	9,6	16	1,0	36	3,5	105	6,3
Owce	137	6,2	42	2,6	18	1,8	10	0,1
Kozy	83	3,8	22	1,4	12	1,2	31	1,9
Kury	773	35,2	73	4,5	260	25,4	249	14,9
Koniowate	250	11,4	86	5,3	60	5,9	122	7,3
Mleko	748	34,1	32	2,0	48	4,7	119	7,1
Jaja	212	9,7	26	1,6	60	6,0	81	4,8
Razem	2 195	x	1 616	X	1 025	x	1 673	X

Źródło: badania własne.

W tabeli 7, dla województwa dolnośląskiego, przedstawiono różnorodność produkcji ekologicznej, wyrażoną za pomocą liczby rodzajów produkcji. Jeden rodzaj produkcji, a głównie były to użytki zielone, wystąpił w 44,5% gospodarstw. Dwa rodzaje produkcji prowadziły tylko 143 gospodarstwa. Tylko jedno gospodarstwo oferowało na rynek aż 27 produktów ekologicznych.

Główna Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Raporcie o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce za lata 2009-2010 podaje, że w strukturze upraw ekologicznych dominują łąki i pastwiska, rośliny na paszę, zboża oraz uprawy sadownicze (tab. 8) [Raport... 2011].

Tabela 7. Rodzaje produkcji ekologicznej w gospodarstwach na Dolnym Śląsku w 2010 r.

Liczba rodzajów produkcji	Z certyfikatem	W okresie konwersji	Razem
1	192	264	456
2	76	67	143
3	59	39	98
4	41	33	74
5	42	22	64
6	24	11	35
7	23	8	31
8	22	13	35
9	17	2	19
10	14	3	17
11	11	11	22
12	4	4	8
13	6	0	6
14	2	1	3
15	1	1	2
16	2	0	2
17	0	0	0
18	2	0	2
19	3	0	3
20	0	0	0
21	1	0	1
22	1	0	1
23	0	0	0
24	0	0	0
25	1	0	1
26	1	0	1
27	1	0	1
28	0	0	0
X	546	479	1 025

Źródło: badania własne.

Tabela 8. Struktura upraw ekologicznych w Polsce (%)

Lp.	Wyszczególnienie	Lata	
		2009	2010
1	Zboża	21,2	19,6
2	Ziemniaki	0,5	0,4
3	Rośliny na paszę	13,0	20,6
4	Strączkowe	0,5	0,9
5	Przemysłowe	0,8	0,7
6	Warzywa	0,9	1,0
7	Łąki i pastwiska	46,1	42,3
8	Uprawy sadownicze	16,1	13,3
9	Pozostałe uprawy	0,9	1,2
10	Razem	100,0	100,0

Źródło: Raport... [2011].

Analizując przestrzennie rozwój gospodarstw ekologicznych, zauważa się pewne zniekształcenie w powiatach, które są stolicami województw. Dla przykładu, w powiecie wrocławskim dynamicznie zwiększa się liczba gospodarstw ekologicznych z jednym rodzajem produkcji (łąki i pastwiska). Adresy właścicieli tych gospodarstw wskazują na miasto Wrocław, a fizycznie gospodarstwa tych właścicieli znajdują się w innych powiatach. Podobne zjawisko występuje w powiecie warszawskim, krakowskim i szecińskim.

PODSUMOWANIE

Badania dotyczące kierunków produkcji gospodarstw ekologicznych w Polsce pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Gospodarstwa ekologiczne Polski bardzo dynamicznie się rozwijały zarówno pod względem liczby, jak i powierzchni. Najwięcej gospodarstw ekologicznych znajduje się w Małopolsce, a największą powierzchnię użytków ekologicznych posiada województwo zachodniopomorskie.

2. Gospodarstwa ekologiczne badanych województw w głównej mierze były nastawione na produkcję roślinną, a kierunkami produkcji były uprawy pastewne na gruntach ornym oraz łąki i pastwiska. Zainteresowanie producentów ekologicznych rodzajami kierunków produkcji roślinnej było zróżnicowane.

3. Kierunek pastewny, który jest dominującym rodzajem produkcji roślinnej, należy uznać za kierunek zgodny z ideą zrównoważonego rozwoju.

LITERATURA

- Kędzior Z., 2005. Badania rynku, metody zastosowania. PWE, Warszawa.
- Kopec B., 1983. Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych (wybrane zagadnienia). Skrypt AR Wroc. 269.
- Łuczka-Bakuła W., 2007. Rynek żywności ekologicznej. PWE, Warszawa.
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2009-2010. 2011. IJHARS, Warszawa.
- Runowski H., 2009. Ekonomiczne aspekty ekologiczne produkcji mleka. Rocz. Nauk Roln. Ser. G, 96, 1, 36-51.
- www.organicword.net/statistics [dostęp: 03.2012].